

عکس: پایگاه اطلاع رسانی شهرداری

ترسول اسحر گاه ۱۹ تیرماه ۱۳۷۵ بود که توس یک مهمان ویژه داشت، مهمانی که البته سنگ بنای یک جریان سازی و اتفاقات تاریخی در توس کهن را گذاشت و مطالبه ای شکل گرفت با عنوان سامان دهی و احیای توس که حالا پس از سال ها فراز و نشیب به سر انجام مورد انتظار، نزدیک شده و گام های مثبت آن در این روز های توس و آرامگاه حکیم ابوالقاسم فردوسی دیده می شود. روایت آن باز دید سحر گاهی رهبر معظم انقلاب اسلامی از توس کهن در ۱۹ تیرماه ۷۵ به قلم شخص رهبری خواندنی تر است؛ «بسم ... الرحمن الرحیم. خدا را شکر که در حاشیه زیارت تابستانی مشهد مقدس رضوی علیه آف التحیه توفیق باز دید از مقبره فردوسی بزرگ و نامدار در شهر تاریخی و پر قصه توس نیز دست داد. اگر چه در گذشته آن مقبره و برخی یادگار های تاریخی دیگر موجود در آن جا را دیده بودم، اما این بار هم به خاطر اهتمام به جانب مهم فرهنگی و تاریخی آن و هم به خاطر کار های خوب آبادانی و زیباسازی که در آن انجام شده است و نیز به خاطر خبر های اسف انگیزی که از غارت ذخیره کم نظیر موجود در این منطقه به من رسیده بود، آن را بدقتی بیشتر و با انگیزه و میل و شوری مضاعف نگاه کردم و اکنون احساس من آن است که دولت موظف است با همت به کار در این بخش بپردازد و آن چه تا کنون شده بسی کمتر از اندازه بایسته است. به امید دنبال گیری و با سیاست از مسئولان و پژوهشگران. سید علی خامنه ای- ۷۵/۴/۱۹» این باز دید و دست نوشته مقام معظم رهبری که حالا خیلی ها بند آن را به یاد دارند، نقطه عطفی شد در احیای توس تاریخی. توسی که دغدغه احیا و انتقال نسل به نسل هویت آن و صد البته سامان دهی و احیای این کهن شهر گوهر بار دغدغه امروز و دیروز نبوده است و داستان پر فراز و فرود زنده نگه داشتن تاریخ، فرهنگی تمدن خراسان، ایران و صد البته جهان اسلام و پارسی زبانان این کره خاکی است. توس، بسی بیشتر از فردوسی رنج برد تا سر انجام جنب و جوش سامان دهی و احیای آن در میان مسئولان فرهنگ و هنر به وجود آمد و امید ها برای باز یابی در شأن این خطه جغرافیایی زنده شد. امروز هم با گذشت بیش از ۲۶ سال از آن روز و مطالبه جدی سامان دهی این منطقه تاریخی، اوضاع خیلی متفاوت شده است، هر چند رسیدن به این نقطه هم با کلی فراز و نشیب همراه بود و اگر نبود مطالبات رسانه ای برای تحقق این مهم، توس شاید حال و هوای این روز ها را نمی دید. کافی است نوروژ تان را با دیدار از توس و آرامگاه فردوسی یا گشتا کنید تا از جلوه بهار آن در بهار فرهنگ پارسی زبانان حظ کنید. البته که هنوز کار بسیار است، اما آن چه رقم خورده نیز جای مباحث دارد.

چرا توس مهم است؟

توس، خاستگاه حکیم ابوالقاسم فردوسی و ۵۰۰ عالم گران سنگ دیگر است که فقط فهرست کوتاهی از مشاهیر تاثیر گذاران مانند ابومنصور عبدالرزاق سیه سالار خراسان، خواجه نظام الملک توسی دانشمند و وزیر بزرگ دوران سلجوقی، خواجه نصیر الدین توسی، امام محمد غزالی، شیخ توسی و دقیقی توسی بار این نوشتار را سنگین می کند. شهری که شایسته است نخستین فرهنگ شهر ایرانی را برایش به ثبت برسانیم، چرا که نمونه های بسیار معمولی تر از آن مانند وایمار در آلمان، تنها به اعتبار یک شخصیت (گوته)، فرهنگ شهر اروپا شده اند.

این منطقه تاریخی علاوه بر قدمت چند هزار ساله، در سال ۱۳۱۳ میزبان بنای آرامگاه فردوسی شد. بنای هارونیه نیز که با شاخص های معماری ایرانی و اسلامی شناخته می شود، در توس واقع شده است. یکی از مهم ترین آثار تاریخی به جا مانده در این منطقه، بقایای عمارت حاکم نشین شهر یا همان کهن دژ است. پای، کهن زادگاه حکیم سخن دیگر منطقه تاریخی توس است. همچنین توس، تنها شهر تاریخی ایران است که حصار و برج و بارو های آن با گذشت هزاران سال هنوز پایرجاست. این شهر تاریخی با حصار ی به طول ۷ هزار و ۱۰۰ متر و ۱۷۶ برج و بارو، ۴ دروازه اصلی شهر را در خود جای داده؛ دروازه مرو در شرق، دروازه نیشابور در غرب، دروازه رزان در شمال و دروازه رودبار در جنوب. علاوه بر این شرح نمادهای نبوغ انسانی، تبادل ارزش های بشری و چشم انداز فرهنگی توس نیز مجالی دیگر می طلبد. در کنار همه این ها، وجود حاکمیت های مختلف در توس و قرار گرفتن آن در مسیر فعالیت های اجتماعی، سیاسی و اقتصادی تابران، تأییدی بر برجستگی معماری و فناوری توس در مراحل مهم تاریخ زندگی بشر است. رودخانه تاریخی و قدیمی «کشف رود» نیز که ۲۹۰ کیلومتر طول دارد و در گذشته عاملی برای توسعه و کمک به زندگی مردم منطقه تاریخی توس بوده، نمونه برجسته ای از تعامل بین انسان و محیط زیست است که

البته اکنون چیزی از شبکه آن ر باطله باقی نمانده و زیست بوم قابل افتخاری ندارد.

همه این سطر های غرور آفرین در وصف چرایی اهمیت توس، به بند هایی از قوانین ثبت بناها و محوطه های تاریخی در یونسکو طعنه می زدو ضرورت ثبت جهانی توس بر اساس مفاد مقررات این سازمان جهانی را نشان می داد. تا این جای کار اگر یک سر سوزن هم به تاریخ و میراث این آب و خاک علاقه داشته باشیم، وجود مان لبریز از شوق عالم گیر کردن شهرت توس می شود. مسیری که تلاش های بسیاری در سال های اخیر برای به ثمر نشستن آن شده و توس امروز را با توس سحر گاه ۱۹ تیر ۷۵ متفاوت کرده است.

از گام نخست تا امروز

بر پایه تمام آن چه گفته شد، تا به امروز تلاش های بسیاری برای نشاندن توس بر جایگاه واقعی اش انجام شده است. تلاش هایی که بخشی در راستای سر و سامان دادن به محوطه تاریخی آن و مناسب سازی اش به عنوان یک جاذبه گردشگری برای جلب رضایت و راحتی گردشگران بوده و بخشی برای حفظ امنیت، ارتقای باز شناسی فرهنگی و تاریخی و رعایت شروط لازم برای ثبت جهانی آن. موضوع سامان دهی و احیای توس نیز از همان زمان آغاز مطالبه، در دستور کار روز نامه خراسان قرار گرفت و در طول این ۲۶ سال، «احیای توس» همواره یکی از مهم ترین سوژه های پیگیرانه روز نامه خراسان بوده و همچنان رسیدن به حد کمال این مطالبه نیز در دستور کار قرار دارد. در نخستین قدم ها برای باز یابی و چهره گردشگری توس، باغ مشاهیر در تیر سال ۸۲ و موزه بزرگ توس در شهر یوز همان سال کنار آرامگاه فردوسی احداث شد. اثر ۸۳ توس، عنوان مرکز ادبیات و زبان فارسی را کسب کرد، بهمن ۸۴ طرح سامانه ملی توس تصویب و فروردین ۸۵ تشکیل بنیاد شهر تاریخی توس به دولت پیشنهاد شد. اما هیچ کدام از این موارد تاثیر چندانی بر جدی شدن عزم مسئولان و فرهنگ دوستان و اصحاب رسانه برای احیای جدی توس تاریخی و انجام مقدمات برای ثبت جهانی آن نداشت. در واقع ماجرا در همان سال ۸۵ و به دنبال پهن شدن سایه قواره نخرانشیده دکل های فشار قوی برق سرخس، مشهد و ترکمنستان بر آرامگاه فردوسی جدی شد، سایه ای که منظر حریم توس را مخدوش کرد و مانند یک شوک جدی، همه علاقه مندان به تاریخ و فرهنگ ایرانی را از خواب بی خیالی بیدار کرد و توس را در مرکز توجه قرار داد. دیری نگذشت که گمانه زنی ها و اظهار نظر های متفاوت درباره ثبت جهانی توس بر زبان ها افتاد

و سایه دکل های برق به عنوان بزرگ ترین مانع این اتفاق باشکوه، مطرح شد. این شد که در اردیبهشت ۸۶ طرح آمایش توس به وزارت مسکن رفت، مرداد ۸۶ اولین پرونده ثبت جهانی توس به یونسکو ارسال شد، آبان ۸۶ روند سامان دهی و اجرای طرح آمایش توس بررسی و اسفند ۸۷ نیز فاز نخست مرکز علمی پژوهشی توس راه اندازی شد.

وقتی توس به مشهد الحاق شد

شهر تاریخی توس با محدوده ای ۳۶۰ هکتاری در بهمن ۱۳۹۱ با تأیید شورای عالی معماری و شهر سازی ایران به عنوان یک محدوده منفصل شهری به مشهد الحاق شد و به این ترتیب محدوده منفصل شهری توس در سال ۱۳۹۳ به شهر مشهد پیوست و تحت مدیریت شهرداری منطقه ۱۲ مشهد اداره شد. همچنین در سال ۱۳۹۳ با هدف حراست از میراث تاریخی توس، اهالی ساکن این منطقه از هر گونه عملیات ساخت و ساز و دخل و تصرف زمین منع شدند که البته همین موضوع نارضایتی هایی را برای اهالی به وجود آورد.

روز هایی که محوطه آرامگاه نونوار شد

مطالبه گری و پیگیری های مداوم روز نامه خراسان در باره روند احیای توس و سامان دهی این منطقه تاریخی ادامه یافت و هر چند اقدامات شایسته ای نیز در این سال ها به وقوع پیوست اما هنوز با آن چه مورد انتظار بود فاصله داشت. در سال ۹۶ مدیریت شهری مشهد اعلام کرد که اهتمام جدی برای احیای توس دارد و سرانجام در این دوره اولین گام با ایجاد ساختار اجرایی برای توسعه توس برداشته شد. شورای شهر مشهد

تشکیل کمیسیون ویژه برای به سازی توس را در دستور کار قرار داد. در مهر ماه ۹۶ شورای شهر، شهرداری مشهد را مکلف کرد به منظور سرعت بخشیدن به فرایند باز زنده سازی ناحیه منفصل توس، حداکثر ظرف مدت یک ماه درباره تدوین ساختار اجرایی اقدام کند. در نتیجه با راه اندازی کمیسیون توسعه و به سازی توس، پروژه هایی تعریف و برخی از آن ها از مرحله ایده و طرح رد شد و به اجرا رسید که موجب شد توس و آرامگاه حکیم فردوسی با حال و هوای ظاهری در شأن این منطقه همراه شود. در آبان ۹۶ ساختار اجرایی به سازی و توسعه توس تشکیل و با تعامل شهرداری و میراث فرهنگی و نهادهای ذی نفع، احیای توس وارد فاز اجرایی شد. تمرکز کمیسیون توسعه و عمران توس روی مسائل زیر ساختی نظیر تصویب سند احیای توس و تأسیس شرکتی با هدف توسعه پایدار منطقه تاریخی توس همراه شد.

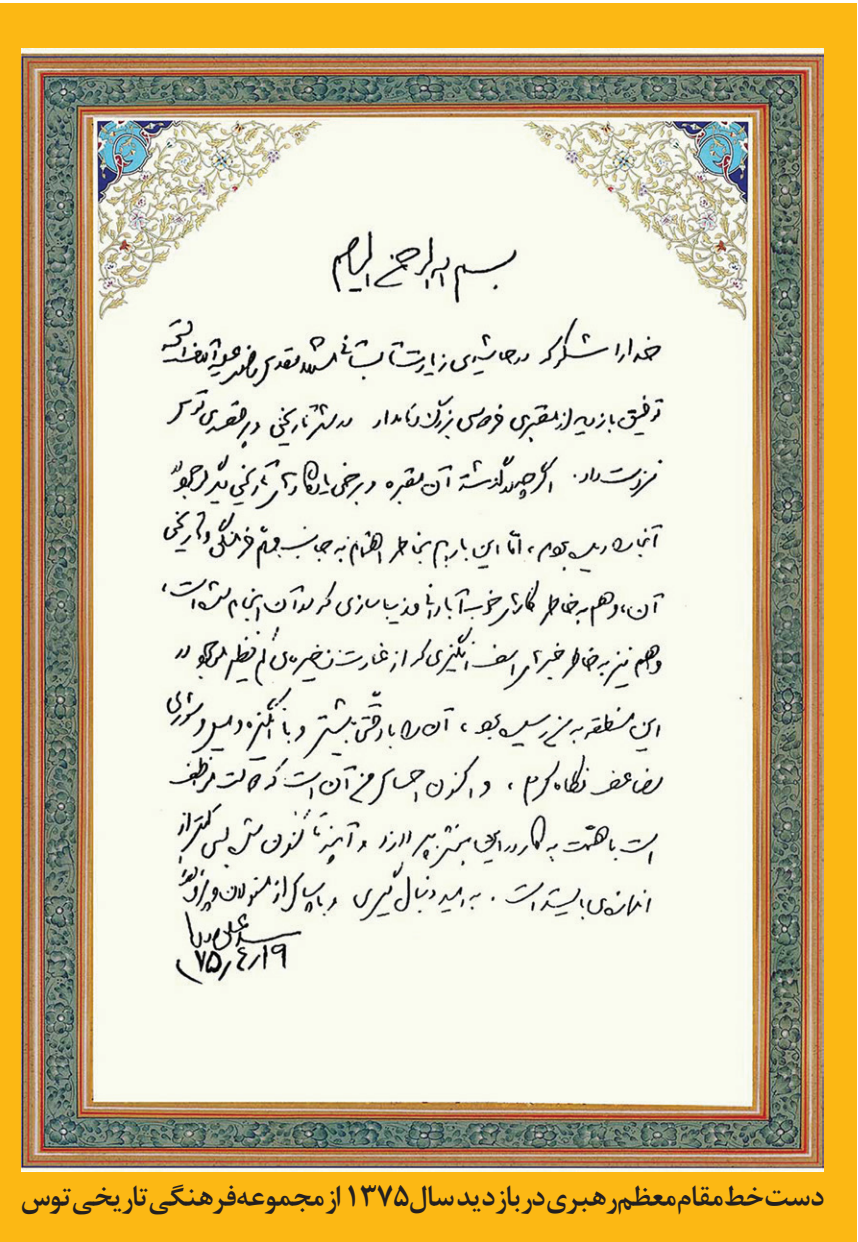
رئیس کمیسیون توسعه و عمران توس نیز فعالیت هایی را که می شد برای توسعه توس انجام داد به سه دسته تقسیم کرد؛ نخست، زمینه سازی برای برگزاری رویدادها و مناسبت ها، دوم، تدوین طرح های شهری برای بافت این محدوده و سوم ایجاد مشارکت و تعامل بین شهرداری و میراث فرهنگی. در ادامه با گذشت سه سال از تشکیل کمیسیون ویژه، ۱۰ لایحه، ۱۷ طرح و حدود ۱۰۰ مصوبه در این زمینه مطرح شد که مهم ترین آن ها، تهیه طرح و عملیات جلودخان آرامگاه فردوسی، سند راهبردی باز زنده سازی توس و دسترسی به مسیر کهن دژ بود. بهره برداری از جلودخان آرامگاه فردوسی موجب شد بخش زیادی از ناهنجاری های بصری در این منطقه اصلاح شود و سامان دهی آن سر و شکل بهتر و مناسب تری به خود بگیرد، پروژه هایی که در سال های ۹۶ و ۹۷ به مرحله اجرا رسید، دورانی را رقم زد که ارمان های طلایی برای احیای فرهنگی و گردشگری توس داشت. احیای توس در سال ۹۸، به طور عمده در مسیر عملیات اجرایی قرار گرفت و با احیای بولوار شاهنامه و ساخت پارک جلودخان آغاز شد. ساخت المان های دایمی توس، سامان دهی مسیر کهن دژ، سامان دهی زمین چهار برج و توافقات تملکی باغ مفاخر از جمله اقدامات عملیاتی بود. با پایان سال ۹۸ و تکمیل سه فاز باز یابی جلودخان آرامگاه فردوسی در ۷/۵ هکتار با بودجه ۳۰ میلیاردی آماده بهره برداری برای عموم شد و دید بسیار خوبی به کهن دژ برای مردم ایجاد کرد. از سوی دیگر با اختصاص ۵۰ میلیارد تومان بودجه برای سال ۹۹ برای تکمیل عملیات عمرانی منطقه توس پروژه ها ادامه یافت.

هم اکنون نیز جلودخان آرامگاه فردوسی به بهره برداری رسیده و پارک به مساحت ۱۱ هکتار در اختیار مردم قرار گرفته است.

اتصال جلودخان آرامگاه فردوسی به کهن دژ انجام شده و فضایی برای فراغت مردم علاوه بر ارتباط تاریخی معنوی مهیا شده است. بیش از ۱۰ مجسمه فاخر با موضوعات هفت خان رستم و شاهنامه نصب و پروژه مسیر پیاده راه جلودخان آرامگاه فردوسی به هارونیه اجرا شده است. مطالعات اولیه دروازه ورودی شهر مشهد در سه راه شاهنامه، سامان دهی پل کشف رود و دروازه رودبار، تملک پارک مفاخر توس در آرامستان سفالقان، مطالعات فاز یک فضای ۳۰ هکتاری پردیس توس از پل کشف رود تا آرامگاه و باز سازی عمارت اربابی چهار برج از جمله اقدامات عمرانی انجام شده در منطقه توس است.

طرح راهبردی، تفصیلی و ویژه

اما مسیری که برای ثبت جهانی توس طی شد، شامل تصویب طرح «راهبردی» در تیرماه ۹۹ است که با پیگیری های جدی شورای شهر و استانداری در سال ۱۴۰۰ به عنوان طرح بالادستی برای انجام اقدامات بعدی، ابلاغ شد. همچنین طرح «ویژه» مربوط به ۲۶۰ هکتار عرصه تاریخی توس است و هدف آن کنترل ساخت و سازها، تغییر نکردن کاربری های تعیین شده و انجام ساخت و ساز در موارد ضروری به صورت استاندارد است که تنظیم شده است. در واقع طرح ویژه نشان می دهد در چه جاهایی می توان ساخت و ساز انجام داد، کجا نباید ساخت و ساز بشود و حتی باید در اولویت تملک قرار بگیرد. تفاهم نامه ای هم امضا شده مبنی بر این که از محل درآمد هزار و ۸۰۰ هکتار یادر واقع ۳ هزار و ۶۰۰ هکتار اراضی توس که به شهر مشهد الحاق شده در نتیجه برای شهرداری مشهد ایجاد درآمد کرده است، آزادسازی عرصه را انجام بدهند.

کارهای بر زمین مانده

همچنان ثبت جهانی نشده است. برای شناساندن این منطقه تاریخی منحصر به فرد باید اقدامات برای ثبت جهانی توس سرعت گیرد و موانع از سر راه برداشته شود. اما آخر از همه این که در روز نامه خراسان رضوی در تاریخ ۲۹ آبان امسال برای آخرین بار وضعیت طرح ویژه توس را در گزارشی بررسی کردیم و به تعیین تکلیف اجرای طرح ویژه پرداختیم. طرحی که ثبت جهانی شهر تاریخی توس در گرو آن است. در واقع برای ثبت جهانی چنین آثاری، نظم بخشی قانونی و حفاظت ملی شرط است که با اجرای طرح ویژه عملی می شود و می توان اعتماد نهاد های جهانی فعال در این حوزه را برای ثبت جهانی توس جلب کرد. اما در همان تاریخ و در پیگیری های بعدی خبر نگار ما از سرپرست معاونت میراث فرهنگی خراسان رضوی، مشخص شد در مهر ماه امسال شرح خدمات تأیید و موافقت نامه تأمین اعتبار طرح ویژه توس از سوی سازمان مدیریت و برنامه ریزی ابلاغ شده است و دلیل اجرایی نشدن طرح به گفته این مقام مسئول، تعلل در بستن قرارداد با پیمانکار از سوی اداره کل راه و شهر سازی استان است و هنوز هم از تعیین تکلیف این طرح خبری نیست که باید فکر عاجلی برای آن شود.

همه آن چه رفت، مسیر طی شده برای احیا و سامان دهی توس تاریخی بود، اما مسیر همچنان ادامه دارد و باید با قدرت هر چه تمام تر و بدون اتلاف وقت موانع باقی مانده را از سر راه برداشت و کار های بر زمین مانده را انجام داد تا در آینده ای بسیار نزدیک، مطالبه احیای توس به طور کامل محقق شود و به واقعیت بپیوندد و همه آن چه از جنس اجحاف و قصور در حق عظمت توس بوده، جبران شود. یکی از کار های بر زمین مانده آن است که با وجود گذشت بیش از ۹ سال از پیوستن توس به شهر مشهد، هنوز طرح شهری این منطقه آماده نشده است و تازمانی مطالبه احیای توس به طور کامل محقق شود و به ساخت و ساز و دخل و تصرف در مایملک خود را ندارند! این در حالی است که حدود ۴۰ هزار نفر در این منطقه ساکن هستند و با توجه به محدودیت منابع، تأکید شده است که اجازه افزایش جمعیت به بیش از ۶۵ هزار نفر داده نخواهد شد. از سوی دیگر مسائل فرهنگی و اجتماعی همچنان نیاز منطقه محسوب می شود. ساخت اماکن اقامتی، پارک موزه باستان شناسی و ساخت شهر خلاق ادبی از جمله مواردی است که ضروری است پیگیری شود و بهره برداری آن صورت گیرد. از همه مهم تر این که توس

مروری بر مطالبه گری و پیگیری های روز نامه خراسان در حوزه احیای توس